

University of Tehran Press

Comparative Law Review

Homepage: <https://jcl.ut.ac.ir>

Online ISSN: 2423-3404

Volume: 16, Issue: 1
Spring & Summer
2025

International Commercial Courts: A Case Study (Dubai International Financial Centre DIFC and Abu Dhabi Global Market ADGM)

Seyed Mustafa Meshkat^{1✉}

1. Department of International Trade Law & Intellectual Property and Cyberspace Law Department, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. Email: S_Meshkat@sbu.ac.ir

Article Info	Abstract
Article Type: Research Article Received: 2024/08/18 Received in revised form: 2025/02/09 Accepted: 2025/02/23 Published online: 2025/06/22 Keywords: <i>Alternative Dispute Resolution (ADR), International Commercial Court (ICC), Free Trade Zones, Dubai International Financial Centre (DIFC), Abu Dhabi Global Market (ADGM).</i>	In line with the development of international trade and investment in recent decades, the identification and application of specialized, up-to-date, reliable, and transnational dispute resolution methods has become an undeniable necessity for all countries seeking to attract foreign investment. In this context, international commercial courts have emerged as a new mechanism for resolving international disputes. These courts have been established and operationalized in many countries, including the United Arab Emirates. Specifically, the international commercial courts based in the Dubai International Financial Centre (DIFC) and the Abu Dhabi Global Market (ADGM) stand out as key examples, having adopted a dynamic and modern approach in positioning themselves as international dispute resolution platforms. However, the key question is: what are the most important factors that attract international commercial courts to Dubai (DIFC) and the Abu Dhabi Global Market (ADGM)? In response to this question, it can be argued that the modern, technology-driven approach, based on virtual and remote hearings, the establishment of a Small Claims Court to expedite and minimize the costs of litigation, alignment with alternative dispute resolution (ADR) methods, the possibility of using foreign lawyers, and the identification of effective mechanisms for the widespread enforcement of international awards are among the most important factors contributing to the attractiveness of these courts. Therefore, this research aims to analyze and evaluate the structure and characteristics of these courts through a descriptive-analytical study in order to propose a suitable framework for the establishment of such international institutions.
How To Cite	Meshkat, Seyed Mustafa (2025). International Commercial Courts: A Case Study (Dubai International Financial Centre DIFC and Abu Dhabi Global Market ADGM). <i>Comparative Law Review</i> , 16 (1), 1-26. DOI: https://doi.com/10.22059/jcl.2025.372655.634668
DOI	10.22059/jcl.2025.372655.634668
Publisher	The University of Tehran Press

دادگاه‌های تجاری بین‌المللی؛ مطالعه موردی مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) و بازار جهانی ابوظبی (ADGM)

سید مصطفی مشکات^۱

۱. گروه حقوق تجارت بین‌الملل و حقوق مالکیت فکری و فضای مجازی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
رایانامه: S.Meshkat@sbu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۲۸ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۱/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۰۵ تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۴/۰۴/۰۱ کلیدواژه‌ها: بازار جهانی ابوظبی (ADGM)، جایگزین‌های حل اختلاف، دادگاه تجاری بین‌المللی، مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC)، مناطق آزاد تجاری مالی.	همگام با توسعه تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی در سده اخیر، شناسایی و به‌کارگیری روش‌های حل اختلاف تخصصی، روزآمد، قابل اعتماد و فراملی در لوای ضرورتی انکارناپذیر فراروی تمامی کشورهای طرفدار جذب سرمایه خارجی قرار گرفته است. در این میان، دادگاه‌های تجاری بین‌المللی به‌عنوان مکانیسم نوین حل اختلافات بازرگانی بین‌المللی به‌شمار می‌آیند که در کشورهای متعددی از جمله امارات متحده عربی تأسیس و عملیاتی شده‌اند. در این خصوص، دادگاه‌های تجاری بین‌المللی مستقر در مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) و بازار جهانی ابوظبی (ADGM) قابل اشاره هستند که با اتخاذ نگرشی پویا و روزآمد گام‌های مناسبی در مسیر معرفی خود به‌عنوان مراکز حل اختلاف بازرگانی بین‌المللی برداشته‌اند؛ با وجود این، پرسشی که در اینجا مطرح می‌شود آن است که مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در ترغیب اشخاص مبنی بر ارجاع اختلافات خود به دادگاه‌های تجاری بین‌المللی یادشده از چه قرار است؟ در پاسخ به این فرضیه، گفتنی است که رویکرد روزآمد و فناورانه دایر بر رسیدگی مجازی و از راه دور، تأسیس دیوان دعاوی خرد جهت سرعت‌بخشی و به‌حداقل رساندن هزینه‌های رسیدگی، همگام بودن با شیوه‌های حل اختلاف (ADR)، امکان استفاده از وکلای خارجی و شناسایی سازوکارهای مناسب برای اجرای گسترده رأی در عرصه بین‌الملل در لوای مهم‌ترین معیارهای جذابیت مراجع یادشده را تشکیل می‌دهد؛ با این مراتب، در این جستار تلاش بر آن است تا با اتکا به مطالعه توصیفی-تحلیلی، ساختار و اوصاف مترتب بر این مراجع نقد و ارزیابی شوند تا سرانجام چهارچوب مناسب برای تشکیل این نهادهای بین‌المللی در دسترس قرار گیرد.
استناد	مشکات، سید مصطفی (۱۴۰۴). دادگاه‌های تجاری بین‌المللی؛ مطالعه موردی مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) و بازار جهانی ابوظبی (ADGM). <i>مطالعات حقوق تطبیقی</i>، ۱۶ (۱)، ۲۶-۱. DOI: https://doi.com/10.22059/jcl.2025.372655.634668
DOI	10.22059/jcl.2025.372655.634668
ناشر	مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

رشد سریع تجارت بین‌الملل در نیمه دوم قرن بیستم، رویکردی مبتنی بر بازار به منظور حل و فصل اختلافات تجاری را تقویت کرد که این امر موجب ترویج داوری تجاری بین‌المللی شد. این مسئله به عنوان عاملی دادگاه‌های ملی را تشویق کرد تا راهکارهایی برای رقابت جهت جلب منافع اقتصادی مرتبط با ارائه خدمات حل اختلاف بین‌المللی به وجود آورند. در این مسیر، ظهور دادگاه‌های تجاری بین‌المللی^۱ در راستای پاسخگویی به استانداردهای بالاتر طرف‌های تجاری، جایگزین‌هایی برای داوری^۲ به منظور حل و فصل اختلافات تجاری بین‌المللی ارائه کرد (Antonopoulou, 2021: 156).

در مقطع کنونی، دادگاه‌های تجاری بین‌المللی متعددی در سراسر جهان پیرامون حل و فصل اختلافات تجاری کنشگری می‌کنند. در این میان می‌توان به دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور (SICC)^۳، دادگاه تجاری بین‌المللی چین (CICC)^۴، دادگاه تجاری بین‌المللی هلند^۵، دادگاه تجاری بین‌المللی آلمان (فرانکفورت)^۶، دادگاه تجاری بین‌المللی فرانسه^۷، دادگاه تجاری بین‌المللی قزاقستان^۸، دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC)^۹ و دادگاه بین‌المللی قطر (QIC)^{۱۰} اشاره کرد. البته در این راستا می‌توان یادآور شد که برخی از دادگاه‌ها (بسیار قدیمی‌تر) نه به دلیل نام، بلکه به دلیل تخصص خود در رسیدگی به پرونده‌های بین‌المللی، وصف بین‌المللی پیدا کرده‌اند که بارزترین نمونه آن، دادگاه تجاری لندن (LCC)^{۱۱} است؛ با این اوصاف، مهم‌ترین کارکرد دادگاه‌های تجاری بین‌المللی - همان‌طور که از عنوان آن نیز پیداست - ایجاد یک بستر تخصصی پیرامون رسیدگی و حل و فصل اختلافات تجاری است؛ البته وصف بین‌المللی مترتب بر این محاکم به معنای آن نیست که این دادگاه‌ها به هیچ‌عنوان به اختلافات تجاری داخلی رسیدگی نمی‌کنند، بلکه به طور معمول، رویکرد این محاکم حل و فصل خصومت دعاوی تجاری در سطوح داخلی و بین‌المللی به صورت توأمان است.

1. International commercial courts.

2. Alternatives to arbitration.

3. The Singapore International Commercial Court (SICC).

4. The China International Commercial Court (CICC).

دادگاه‌های تجاری بین‌المللی چین (CICC) در دو شهر شنژن (Shenzhen) و شیآن (Xian) مستقر هستند؛ شهرداری شنژن در منطقه خلیج بزرگ گوانگدونگ - هنگ کنگ - ماکائو قرار دارد، درحالی که شهرداری شیآن، نقطه شروع راه‌آهن چین - اروپا و جاده ابریشم است. هدف CICC با ایجاد دو دادگاه تجاری بین‌المللی در این دو نقطه راهبردی، تسهیل اختلافات تجاری بین‌المللی است (Digital Economy, Sustainability and International Economic Law, 2023: 140).

5. Netherlands Commercial Court (NCC).

6. Frankfurt International Commercial Court.

7. Tribunal de Commerce de Paris.

8. Commercial Court Baden-Württemberg.

9. The Dubai International Financial Centre (DIFC).

10. Qatar International Court (QIC).

11. The London Commercial Court (LCC).

وانگهی اگرچه دادگاه‌های تجاری بین‌المللی همگی یک هدف مشترک را که همانا تسهیل و توسعه روابط تجاری بین‌الملل است دنبال می‌نمایند، اما با یکدیگر تمایزهایی نیز دارند. در این مسیر، برخی از این مراجع مثل دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور (SICC)، بخشی از بدنه مراجع قضایی ملی قلمداد می‌شوند، اما برخی دیگر مثل دادگاه‌های تجاری بین‌المللی مستقر در مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) و بازار جهانی ابوظبی (ADGM) خارج از نظام قضایی فدرال (ناحیه فدرال امارات متحده عربی) قرار می‌گیرند.

امروزه دادگاه‌های تجاری بین‌المللی مستقر در مرکز مالی بین‌المللی دبی و بازار جهانی ابوظبی در شمار مراکز مهم حل و فصل اختلافات بازرگانی در سطح منطقه خاورمیانه قلمداد می‌شوند. جایگاه این مراکز به واسطه جذب بالای سرمایه‌گذاری خارجی در امارات متحده عربی ۱ و تراکم حضور بازرگانان و شرکت‌های تجاری بزرگ در این کشور به‌ویژه در قلمرو مناطق آزاد تجاری ۲ دبی (مرکز مالی بین‌المللی دبی) و ابوظبی (بازار جهانی ابوظبی) از اهمیت بالایی نیز برخوردار شده است.

در اینجا پرسشی که فراروی مخاطب قرار می‌گیرد آن است که راهبرد اصلی دادگاه‌های تجاری بین‌المللی دبی و ابوظبی در مسیر جذب اختلافات بازرگانی در عرصه بین‌المللی از چه قرار است؟ در این خصوص به‌عنوان فرضیه گفتنی است، اتخاذ رویکرد فناورانه و پویا، همگامی با روش‌های حل اختلاف (ADR)، استفاده از قضات خبره در مسائل بازرگانی بین‌المللی، شناسایی مکانیسم‌های مناسب برای اجرای آرا در سطح گسترده، تأسیس دیوان دعوای خرد جهت رسیدگی سریع و مقرون به‌صرفه و امکان استفاده از وکلای خارجی در شمار مهم‌ترین شاخص‌هایی قلمداد می‌شوند که موجب ترغیب و اعتمادسازی اشخاص در ارجاع اختلافات تجاری خود به این مراکز حل و فصل اختلافات بین‌المللی شده است.

با این مراتب، در این جستار با اتکا به روش مطالعه توصیفی - تحلیلی هدف بر آن است تا با معرفی و ارزیابی اهم تدابیر به‌کار گرفته‌شده از ناحیه دادگاه‌های تجاری بین‌المللی دبی و ابوظبی به تبیین این مسئله پرداخته شود که دادگاه‌های تجاری بین‌المللی یادشده از چه جایگاهی در سطح حل و فصل اختلافات بازرگانی بین‌المللی برخوردار هستند تا سرانجام از رهگذر مطالعه‌ها و کاوش‌های صورت‌گرفته چهارچوب متناسب و روزآمدی برای تأسیس این محاکم بین‌المللی ترسیم و توصیه شود.

در این مسیر، در گام نخست با الگوبرداری از ساختار یک نوشتار علمی و منسجم، مفهوم‌شناسی در دستور کار قرار می‌گیرد؛ بدین صورت تلاش می‌شود تا با معرفی و تشریح اصطلاح دادگاه‌های تجاری بین‌المللی،

۱. در این باره آمده است، وجود معافیت‌های مالیاتی، آزادی تجاری و سهولت نقل و انتقال سرمایه و تمرکز این شرایط مطلوب و سرمایه‌گذاری در امارات (به‌خصوص در دبی)، توانسته است کشور امارات را به یک مرکز مالی منطقه‌ای با محوریت جذب سرمایه از بازار وسیع جنوب آسیا تبدیل کند (Bulatov, 2023: 473).

گونه‌شناسی^۱ آنها نیز مورد توجه قرار گیرد تا از این طریق زمینه برای طرح مباحث آتی که ارزیابی و مقایسه دادگاه‌های تجاری بین‌المللی دبی (DIFC) و بازار جهانی ابوظبی (ADGM) است، فراهم شود.

۲. دادگاه‌های تجاری بین‌المللی و گونه‌شناسی آن

دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در شمار مکانیسم‌های نوین فصل خصومت بازرگانی قلمداد می‌شوند که در حوزه‌های قضایی متعددی در سراسر جهان تأسیس شده، فعالیت می‌نمایند. مقصود از وصف بین‌المللی نهادهای یادشده، تخصص آنها در رسیدگی به اختلافات و دعاوی بین‌المللی است. البته ترکیب بین‌المللی قضات رسیدگی‌کننده نیز می‌تواند به عنوان عامل دیگری در نام‌گذاری آنها به عنوان دادگاه‌های تجاری بین‌المللی مطرح باشد؛ بنابراین، همان‌طور که ملاحظه می‌شود، منظور از بین‌المللی خطاب‌شدن این مراجع آن نیست که چنین نهادهایی به وسیله اسناد بین‌المللی^۲ (حقوق بین‌الملل قراردادی) شناسایی و تأسیس شده‌اند. به بیانی روشن‌تر، دادگاه‌های تجاری بین‌المللی از جنس دادگاه‌های ملی هستند که صرفاً وجهه‌ای بین‌المللی دارند. در واقع، این دادگاه‌ها با دادگاه‌های بین‌المللی واقعی مانند دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ)^۳، دادگاه بین‌المللی حقوق دریا یا دادگاه کیفری بین‌المللی (ICC)^۴ کاملاً متفاوت‌اند. Wilske, (157: 2018). دادگاه‌های یادشده نهادهای مستقل و بی‌طرفی هستند که جهت رسیدگی به اختلافات پیچیده تجارت بین‌المللی طرح شده، از نگاه ساختاری و عملکردی، نهادی منحصر به فرد محسوب می‌شوند (Parsamanesh & Shahbazinia, 2024).

بنابر یک تعریف، دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در زمره دادگاه‌های تخصصی به شمار می‌آیند که در سلسله مراتب دادگاه‌های ملی جای می‌گیرند. این دسته از دادگاه‌ها به منظور رسیدگی به اختلافات پیچیده تجاری فرامرزی طراحی شده‌اند. در مقطع کنونی، بیشتر دادگاه‌های تجاری بین‌المللی از ویژگی‌های مشابهی برخوردارند؛ برخی از این ویژگی‌ها عبارت‌اند از: پیش‌بینی مجموعه‌ای از قواعد آیینی انعطاف‌پذیر مشابه با آنچه در داوری بین‌المللی وجود دارد، تمهید فرایند رسیدگی به صورت چندزبانه و جذب و به کارگیری قضات خارجی و یا کارشناسان حقوقی خارجی (GU & Tam, 2021: 445). همین ویژگی‌ها (الگوپردازی از نقاط مثبت داوری تجاری) به افزایش مراجعه به دادگاه‌های تجاری بین‌المللی منجر شده است (Hosseini Akbarnejad, 2023: 26) به هر روی، با وجود وجوه مشترک قابل توجه در میان دادگاه‌های تجاری بین‌المللی، تفاوت‌های مهمی نیز میان این دسته از مراجع حل و فصل خصومت

1. Typology.

2. International instruments.

3. International court of justice (ICJ).

4. International criminal court (ICC).

بازرگانی بین‌المللی وجود دارد. در حقیقت، دادگاه‌های پیش‌گفته بسته به حوزه قضایی که در قلمرو آن فعالیت می‌نمایند از یک سری نقاط تمایزی نیز با یکدیگر برخوردار هستند.

مطابق با تعریفی دیگر، دادگاه‌های تجاری بین‌المللی را می‌توان به‌عنوان دادگاه‌های داخلی تخصصی در دعاوی تجاری بین‌المللی تعریف کرد که از سوی دولت‌ها تأسیس شده‌اند و با زبان انگلیسی نیز سازگار هستند؛ دادگاه‌های تجاری بین‌المللی به معنای دقیق کلمه بین‌المللی نیستند، بلکه دادگاه‌های داخلی با صلاحیتی به صورت گسترده به‌منظور رسیدگی به مسائل تجارت بین‌الملل قلمداد می‌شوند (Stevanović, 2021: 53).

تعاریف ارائه‌شده از دادگاه‌های تجاری بین‌المللی به شرح یادشده، نمی‌تواند از وصف جامعیت برخوردار باشد؛ چراکه امروزه برخی از دادگاه‌های تجاری بین‌المللی (مثل دادگاه‌های مورد مطالعه در این جستار، یعنی دادگاه‌های تجاری بین‌المللی دبی (DIFC) و ابوظبی (ADGM)، به‌عنوان بخشی از ساختار دادگاه‌های داخلی کشوری که در حوزه قضایی آن مبادرت به کنشگری می‌نمایند قلمداد نمی‌شوند، بلکه مستقل از دادگاه‌های ملی به‌شمار می‌آیند و از صلاحیت فراسرزمینی برخوردار هستند.

با توجه به مطالب اخیر می‌توان در تعریف دادگاه‌های تجاری بین‌المللی چنین گفت، نهادهای فصل خصومت بازرگانی بین‌المللی در سطوح صلاحیتی سرزمینی و یا فراسرزمینی قلمداد می‌شوند که با اتخاذ یک رویکرد تخصصی، روزآمد و متناسب با فضای تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی به طیف متنوعی از اختلافات قراردادی و غیرقراردادی مدنی و تجاری رسیدگی می‌نمایند. این نهادها با هم‌زیستی در کنار روش‌های جایگزین حل اختلاف (ADR) به توسعه و بهبود سطح روند حل و فصل اختلافات تجاری بین‌المللی مساعدت می‌نمایند.

در مقام جمع‌بندی مطالب اخیر، مهم‌ترین اوصاف دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در جدول زیر (جدول شماره ۱) فهرست‌وار ذکر می‌شود:

جدول شماره ۱

رسیدگی تخصصی در حوزه اختلافات تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی
به‌کارگیری قضات باتجربه و بین‌المللی
دودرجه‌ای بودن رسیدگی
برخورداری از قواعد آیینی انعطاف‌پذیر، پویا و روزآمد
روند رسیدگی (در بیشتر موارد) به زبان انگلیسی

با اتمام به مقررات ناظر بر دادگاه‌های تجاری بین‌المللی می‌توان طبقه‌بندی زیر را از محاکم یادشده ارائه نمود:
الف) دادگاه‌های فراسرزمینی. این دسته از دادگاه‌های تجاری بین‌المللی که بیشتر در حوزه مناطق

آزاد اقتصادی قرار دارند خارج از ساختار دادگاه‌های ملی حوزه قضایی هستند که در آن فعالیت می‌نمایند. در این خصوص، می‌توان دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) و بازار جهانی ابوظبی (ADGM) را به عنوان نمونه ذکر کرد که نه تنها در سیطره دادگاه‌های سرزمینی امارات متحده عربی قرار ندارند، بلکه از شمول قوانین مدنی و تجاری امارات متحده عربی نیز خارج بوده و قواعد خاص خود را دارند. (The International Compendium of Construction Contracts: A Country by Chapter Review, 2021: 1246-1247)

ب) دادگاه‌های سرزمینی. این دسته از دادگاه‌ها بخشی از ساختار دادگاه‌های ملی حوزه قضایی به شمار می‌آیند که در آنجا فعالیت می‌کنند. برای نمونه، دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور (SICC) در شمار این دسته از نهادها قرار می‌گیرد^۱ (International Commercial Courts: The Future of Transnational Adjudication, 2022: 273)

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، مهم‌ترین تمایز میان دادگاه‌های سرزمینی و فراسرزمینی آن است که دادگاه‌های نخست (سرزمینی)، مشمول قوانین سرزمینی هستند که در آنجا استقرار پیدا کرده‌اند؛ درحالی که دادگاه‌های دوم (فراسرزمینی) از شمول مقررات محل استقرار خارج بوده، تابع قواعد مخصوصی هستند؛ به بیانی روشن‌تر، دادگاه‌های فراسرزمینی به سبب عدم وابستگی به مقررات سرزمینی از استقلال و انعطاف‌پذیری بیشتری برخوردارند؛ با این اوصاف، مهم‌ترین جهات تمایز انواع دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در جدول زیر (جدول شماره ۲) نمایش داده می‌شود:

جدول شماره ۲

دادگاه‌های سرزمینی	دادگاه‌های فراسرزمینی
تابع مقررات محلی (محل تأسیس و استقرار دادگاه تجاری بین‌المللی)	تابع مقررات مخصوص (استثنایی بر مقررات سرزمینی)
وابسته به نظام قضایی ملی	خارج از ساختار نظام قضایی ملی و دارای استقلال بیشتر
به‌طور معمول، برخوردار از همان سطح انعطاف‌پذیری مقررات محلی ^۲	انعطاف‌پذیری بیشتر مقررات آیینی همسو با نیازها و دغدغه‌های طرفین اختلاف

۱. برخی از نویسندگان در مقام تبیین انواع دادگاه‌های تجاری بین‌المللی، این دادگاه‌ها را در دو دسته دادگاه‌های تجاری بین‌المللی وابسته به مناطق ویژه اقتصادی و مستقل از مناطق ویژه اقتصادی طبقه‌بندی نموده‌اند Hosseini (Akbarnejad, 2023: 30-37).

۲. همچنین در این باره گفته شده است، مقررات آیینی دادگاه‌های سرزمینی برای طرفین خارجی (اگرچه غیرمعمول نیست) نامأنوس و بیگانه است؛ از این حیث، قابلیت پیش‌بینی این دسته از مقررات برخلاف مقررات دادگاه فراسرزمینی به‌طور قابل‌توجهی کمتر است. (International Commercial Courts: The Future of Transnational Adjudication, 2022: 374).

با این همه باید یادآور شد، دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در زمینه فصل خصومت بازرگانی بین‌المللی فاقد نارسایی و چالش نیز نیستند. در این راستا، اهم نارسایی‌ها و چالش‌های پیش‌گفته عبارت‌اند از: مسائل مرتبط با حاکمیت قانون. دادگاه‌های تجاری بین‌المللی می‌توانند به‌عنوان نقض حاکمیت دولتی که [در صورتی که دادگاه تجاری بین‌المللی به اختلاف رسیدگی نمی‌کرد] به اختلاف رسیدگی می‌کرد، تلقی شوند و با خارج کردن پرونده‌ها از دادگاه‌های آن دولت و انتقال آنها به خود، حاکمیت آن قانون را تضعیف کنند.

استفاده به‌عنوان ابزاری برای عیب‌پوشی. دادگاه‌های تجاری بین‌المللی ممکن است به‌عنوان شکلی از عیب‌پوشی برای پنهان کردن مشکلات موجود در دادگاه‌های عادی یا نظام حقوقی عمل کنند. تلقی عدالت به‌عنوان کالای خصوصی. دادگاه‌های تجاری بین‌المللی بر این ایده مبتنی هستند که دادگاه‌ها (و شاید حتی خود عدالت) کالاها یا محصولات خصوصی هستند که می‌توان آنها را به بالاترین پیشنهاددهنده فروخت (Alcolea, 2022: 413-414).

اکنون با التفات به شناخت کم‌وبیش جامعی که نسبت به مفهوم و گونه‌شناسی دادگاه‌های تجاری بین‌المللی به‌دست آمد، نوبت آن است تا با تمرکز بر دو نمونه از دادگاه‌های یادشده یعنی دادگاه‌های تجاری بین‌المللی مستقر در مرکز مالی بین‌المللی دبلیو (DIFC) و بازار جهانی ابوظبی (ADGM)، ارزیابی و مقایسه روشنی نسبت به ساختار و اهم تدابیر اتخاذی از ناحیه هریک از آنها در دستور کار قرار گیرد تا در نهایت، یک چهارچوب حقوقی منسجم جهت تأسیس و استقرار دادگاه‌های یادشده در ایران به‌ویژه در سطح مناطق آزاد تجاری صنعتی در دسترس قرار گیرد.

۳. حل اختلافات تجاری بین‌المللی در امارات متحده عربی

امارات متحده عربی به‌مثابه سایر کشورهای دارای نظام فدرال و ایالتی از سطوح صلاحیتی متنوعی جهت رسیدگی به اختلافات برخوردار است.

در این خصوص، فرایند حل اختلافات تجاری بین‌المللی در امارات متحده عربی در دو سطح صلاحیت درون‌مرزی^۱ و برون‌مرزی^۲ (مناطق آزاد تجاری مالی) انجام می‌شود؛ به این ترتیب، هریک از سطوح صلاحیتی یادشده به ترتیب زیر معرفی و بررسی می‌شود.

1. Onshore jurisdiction.

2. Offshore jurisdiction.

۱.۳. سطح درون مرزی (امارت‌ها و فدرال)

در یک نمای گسترده، حل و فصل اختلافات تجاری بین‌المللی با احتساب صلاحیت درون مرزی به ترتیب زیر در امارات متحده عربی انجام می‌شود:

الف) داوری^۱. در این خصوص، دولت امارات متحده عربی با الحاق به کنوانسیون نیویورک در مورد شناسایی و اجرای آرای داوری خارجی در سال ۲۰۰۶ و همچنین تصویب قانون جدید داوری فدرال در ۲۰۱۸ (همراه با اصلاحات ۲۰۲۳) که بر اساس قانون نمونه آنسیترال تنظیم شده، رویکرد متناسبی را در سطح بین‌الملل اتخاذ نموده است (AlQahtani, 2022: 188).

ب) دادرسی^۲. در این مسیر، نظام دادگاه‌های دارای صلاحیت درون مرزی از سه سطح اصلی در تمامی هفت امارت^۳ تشکیل شده است: دادگاه‌های بدوی^۴؛ دادگاه‌های تجدیدنظر^۵؛

دیوان عالی برای برخی از امارت‌ها یا دیوان عالی در سطح فدرال. شارجه، فجیره، عجمان و ام‌القوین بخشی از سیستم قضایی فدرال هستند و بر اساس آن، آخرین مرحله اعتراض پرونده به دیوان عالی فدرال ارجاع داده می‌شود. ابوظبی، دبی و رأس الخیمه سیستم قضایی مستقل دارند و بر اساس آن، آخرین مرحله اعتراض پرونده در دادگاه‌های عالی هریک از این امارت‌ها بررسی می‌شود (Kamøy, 2020: 95-100).

۲.۳. برون مرزی (مناطق آزاد تجاری مالی)

مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) و بازار جهانی ابوظبی (ADGM) دو منطقه آزاد تجاری مالی در امارات به‌شمار می‌آیند که قوانین و دادگاه‌های مخصوص به خود را دارند (Aaqib, 2021: 3). در این خصوص، هریک از این مراکز بین‌المللی به صورت جداگانه از قرار زیر تبیین و معرفی می‌شوند.

1. Arbitration.

2. Litigation.

به منظور آشنایی بیشتر با ساختار دادگاه‌های فدرال امارات متحده عربی، نک:

<https://u.ae/en/about-the-uae/the-uae-government/the-federal-judiciary/the-system-of-courts>
(accessed: January 14, 2025)

3. Emirate.

4. Courts of first instance.

5. Courts of appeal.

6. The Abu Dhabi Global Market (ADGM).

۱.۲.۳. مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC)

حاکم دبی برای تسهیل امور مالی بین‌المللی که به زبان انگلیسی در سطح جهانی انجام می‌شود، متقاضی ایجاد صلاحیت قضایی مبتنی بر حقوق کامن‌لا بود. البته ناگفته پیداست که در بیشتر موارد، سرمایه‌گذاران، دادگاه‌ها به زبان انگلیسی را بر دادگاه‌های محلی که به زبان عربی هستند ترجیح می‌دهند. در این مسیر، به‌موجب یک فرمان فدرال در سال ۲۰۰۴ منطقه آزاد مالی دبی تأسیس شد. این منطقه آزاد به نام مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC)^۱ نام گرفت. قانون دبی شماره ۹ در سال ۲۰۰۴، مرکز یادشده و سه نهاد متعلق به آن را تأسیس کرد. در این میان، نهاد قضایی مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) با دادگاه‌های آن مرکز هم‌راستا است. علاوه بر این، قانون این مرکز مالی بیان می‌کند که منطقه آزاد خارج از حوزه قضایی دبی قرار دارد. مرکز یادشده قوانین خاص خود را دارد. به‌طور خلاصه، قوانین مرکز نامبرده آن را متمایز از قوانین فدرال و قابل اجرا در دبی می‌داند. دادگاه‌های مناطق آزاد صلاحیت رسیدگی به دعاوی مدنی و تجاری را دارند؛ از این رو، این دادگاه‌ها نمی‌توانند به پرونده‌های کیفری رسیدگی کنند (Kamøy, 2020: 101).

در پی اصلاحات قانون اساسی امارات متحده عربی^۲ (ماده ۱۲۱ آن) و شناسایی صلاحیت برون‌مرزی^۳ برای مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC)، به آن مرجع اجازه می‌دهد که قوانین (کد تجاری خود را مطابق با بهترین استانداردهای حوزه‌های قضایی عمده مالی جهان تشکیل دهد (Antonopoulou, 2021: 214).

در مقطع کنونی، مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) به‌عنوان یکی از ده مرکز مالی برتر جهانی و یکی از قطب‌های مالی پیشرو در منطقه در نظر گرفته می‌شود (The International Compendium of Construction Contracts: A Country by Chapter Review: 2021, 1247). این مرکز به نهادهای ثبت‌شده خود آزادی‌های مهمی اعطا می‌نماید. در این میان، معافیت از مالیات بر درآمد و سود، شناسایی ۱۰۰ درصد مالکیت خارجی و همچنین معاملات ارزی بدون عوارض قابل اشاره هستند (AlQahtani, 2022: 9).

۲.۲.۳. بازار جهانی ابوظبی (ADGM)

یکی دیگر از مراکز بین‌المللی واقع در قلمرو امارات متحده عربی را بازار جهانی ابوظبی (ADGM)

1. https://www.difccourts.ae/wp-content/uploads/2017/10/Dubai12of2004_amended2011.pdf (accessed: January 14, 2025)

2. The UAE constitution.

3. Offshore jurisdiction.

تشکیل می‌دهد. این بازار یک مرکز مالی بین‌المللی پیشرو و منطقه آزاد در قلب پایتخت امارات متحده عربی به‌شمار می‌آید که مأموریت آن افزایش رشد اقتصادی از طریق نوآوری است. مرکز نامبرده در سال ۲۰۱۵ دروازه‌های خود را به روی جهان گشود. از آن زمان، این مرکز مالی به دلیل اکوسیستم پیشرو، پاسخگو و مناسب برای کسب و کارها، شهرت جهانی را به خود اختصاص داده است. به علاوه، با توجه به تلاش‌های کنشگران این مرکز جهانی، ابوظبی در حال حاضر به‌عنوان برترین هاب فناوری مالی (فین‌تک)^۱ در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا (MENA)^۲ شناخته می‌شود. (Entrepreneurial Rise in the Middle East and North Africa: The Influence of Quadruple Helix on Technological Innovation; 2022: 173) یک منطقه اقتصادی (ADGM) است که نسبت به سیستم حاکم در امارت ابوظبی از استقلال قانونی و قضایی برخوردار است. این موضوع که به موجب قانون سال ۲۰۱۳ (قانون شماره ۴ ابوظبی ۲۰۱۳)^۳ ایجاد شد، سیستم قانون‌گذاری و قضایی مستقلی را برای بازار جهانی یادشده ایجاد کرد؛ این سیستم شامل دو دادگاه است: دادگاه بدوی و دادگاه تجدیدنظر که از سوی قوانین آنگلو ساکسون^۴ اداره می‌شوند (Najjar, 2017: 94).

بازار جهانی ابوظبی (ADGM) از طریق یک هیئت مدیره اداره می‌شود. طبق ماده ۴ قانون تأسیس بازار یادشده^۵، انتصاب و حقوق اعضا با مصوبه رئیس شورای اجرایی تعیین می‌شود؛ منظور از شورای اجرایی در قانون تأسیس، شورای اجرایی امارت ابوظبی است. انتخاب اعضای این شورا کاملاً در حیطه اختیارات حاکم ابوظبی است. طبق قانون تأسیس، اعضای هیئت‌مدیره در دوره‌های ۵ ساله خدمت می‌کنند، مگر اینکه رئیس شورای اجرایی نظر دیگری داشته باشد (ماده ۴). در حال حاضر، رئیس شورای اجرایی، شیخ محمد بن زاید بن سلطان آل نهیان، ولیعهد امارت ابوظبی است (Bell, 2021: 171). با توجه به مطالب اخیر، گفتنی است که مراکز مالی بین‌المللی دبی و ابوظبی هر دو از صلاحیت برون‌مرزی نسبت به قوانین فدرال امارات متحده عربی برخوردار هستند که این موضوع تناسب‌سازی هرچه بیشتر قواعد و مقررات آن مراکز را با نظامات تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی در پی داشته است. البته در اینجا باید یادآور شد، تنها مراکز مالی بین‌المللی دبی و ابوظبی هستند که برخلاف حدود ۵۰ منطقه آزاد دیگر که در سراسر امارات متحده عربی پراکنده‌اند، قوانین و سیستم‌های قضایی خاص خود را دارند.

1. Financial technology (Fin-tech).
2. The Middle East and North Africa (MENA).
3. Abu Dhabi Law No. 4 of 2013. To see the text of the law, please refer to the following link: https://www.adgm.com/documents/legal-framework/abu-dhabi-legislation/abu_dhabi_law_no_4_of_2013.pdf (accessed: January 14, 2025)
4. Anglo-Saxon.
5. The ADGM Founding Law.

۳.۳. وجوه تمایز میان دادگاه‌های درون مرزی و برون مرزی (در حوزه فصل خصومت بازرگانی بین‌المللی)

کنشگران و سیاست‌گذاران امارات متحده عربی با مرزبندی روشن میان دادگاه‌های درون مرزی و برون مرزی نگرش مناسبی را در حوزه رفع اختلافات تجاری بین‌المللی اتخاذ نموده‌اند.

در این مسیر، دادرسی در دادگاه‌های داخلی (درون مرزی) به زبان عربی انجام می‌شود، هرچند اخیراً تغییراتی برای استفاده از زبان انگلیسی در برخی دادگاه‌ها ایجاد شده است. در این دادگاه‌ها قاضی نقش بررسی‌کننده (تحقیقی) دارد و دادرسی عمدتاً به صورت کتبی انجام می‌شود. طبق ماده ۴۵ قانون فدرال شماره ۳۴ سال ۲۰۲۲ درباره سازماندهی حرفه و کالت، حق محرمانگی وکیل - موکل مورد توجه قرار گرفته است، اما دادگاه‌های داخلی سایر اقسام محرمانگی را به رسمیت نمی‌شناسند. در سوی دیگر، دادگاه‌های برون مرزی DIFC و ADGM از نظام قضایی محلی مستثنا بوده، قوانین و رویه‌های خاص خود را دارند؛ جلسات شفاهی و بررسی و تحقیق از شهود برگزار می‌شود؛ مفاهیمی نظیر محرمانگی و ارائه اسناد محرمانه به رسمیت شناخته می‌شوند و همچنین محدوده وسیع‌تری از اقدامات موقت نسبت به دادگاه‌های داخلی ارائه می‌دهند (Kandathil, 2024).

۴.۴. ترکیب، قانون حاکم و قلمرو صلاحیت دادگاه‌های تجاری بین‌المللی دبی (DIFC) و ابوظبی (ADGM)

در طی فراز حاضر، مهم‌ترین مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده دادگاه‌های تجاری بین‌المللی دبی (DIFC) و ابوظبی (ADGM)، با یکدیگر مقایسه و بررسی می‌شوند.

در اینجا تلاش بر آن است تا با معرفی و مقایسه مزجی میان دادگاه‌های تجاری بین‌المللی دبی (DIFC) و ابوظبی (ADGM) شناخت بهتری نسبت به ساختار چنین نهادهایی در دسترس مخاطب قرار گیرد.

۱.۴. ترکیب دادگاه

هیئت دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) دارای ترکیبی بین‌المللی است، اما از نظر تاریخی، قضات عمدتاً از حوزه‌های قضایی کامن‌لا انتخاب شده‌اند؛ بر این اساس، زبان رسیدگی نیز انگلیسی است (Dimitropoulos, 2021: 366).

در این راستا، دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC)، دادگاه‌های کامن‌لایی به‌شمار می‌آیند. از لحاظ آیینی، دادگاه‌ها به قواعد و رویه‌های دادگاه‌های انگلیسی پایبند هستند. دادگاه‌های یادشده، شامل یک دادگاه بدوی و یک دادگاه تجدیدنظر هستند و به دعاوی مدنی و تجاری رسیدگی می‌کنند. موضوعات کیفری ناشی از آن نیز به مقامات محلی صالح در امارات متحده عربی ارجاع می‌شود. (The International Compendium of Construction Contracts: A Country by Chapter Review, 2021: 1248)

دادگاه بازار جهانی ابوظبی (ADGM) نیز دارای ترکیبی بین‌المللی با تمرکز بر قضاات باسابقه در حوزه کامن‌لا است (Dimitropoulos, 2021: 366)؛ بنابراین همان‌طور که ملاحظه می‌شود، به‌طور معمول، هر دو دادگاه‌های تجاری بین‌المللی مستقر در مرکز مالی بین‌المللی دبی و بازار جهانی ابوظبی از قضاات خارجی و متخصص در حقوق کامن‌لا بهره‌بردارند.

۲.۴. قانون حاکم

موضوعی که دیوان‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) و بازار جهانی ابوظبی (ADGM) را منحصر به فرد می‌سازد آن است که مقررات حاکم بر این دادگاه‌ها از قانون کشوری که در آن قرار دارند (امارات متحده عربی) متمایز است. به بیانی ساده‌تر، این دادگاه‌ها به‌نوعی به‌عنوان نواحی آزاد شناخته می‌شوند که درون یک کشور واقع شده‌اند، اما سیستم قضایی آنها مستقل از سیستم قضایی آن کشور است. در دادگاه بازار جهانی ابوظبی (ADGM) با التفات به قانون اعمال کامن‌لا ۱۲۰۱۵، حقوق کامن‌لا مبنا قرار گرفته است (Dimitropoulos, 2021: 366). این موضوع حاکی از آن است که بازار جهانی ابوظبی بدون در نظر گرفتن توافق طرفین در مورد انتخاب قانون حاکم، حقوق کامن‌لا را در قانون توجه قرار داده است.

مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) برخلاف بازار جهانی ابوظبی که اعمال حقوق کامن‌لا را در دعاوی مدنی و تجاری در قانون توجه قرار داده، رویکرد متفاوتی را اتخاذ نموده است و به صورت مستقیم، قانون انگلیس را نمی‌پذیرد. با استناد به «قانون مربوط به کاربرد قوانین مدنی و تجاری در DIFC»^۲، دادگاه رویکرد مبتنی بر انتخاب قانون از ناحیه طرفین اختلاف را اعمال کرده، مشخص می‌کند که قانون «حوزه قضایی منتخب»^۳ اعمال خواهد شد. تعیین قانون منتخب با اعمال فهرستی از قوانین بالقوه قابل اجرا، هر کدام تنها در صورتی اعمال می‌شود که گزینه قبلی اعمال نشدنی باشد. این فهرست سلسله‌مراتبی به این ترتیب است: (۱) قانون مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC)؛ (۲) هر قانونی که به‌صراحت از سوی DIFC انتخاب شده باشد؛ (۳) هر قانونی که طرفین آن را انتخاب کرده باشند؛ (۴) نزدیک‌ترین قانون؛ (۵) قانون انگلستان و ولز (Alcolea, 2022: 422).

به بیانی روشن‌تر، قانون مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) در دادگاه‌های مربوط قابل اجرا است، مگر اینکه طرفین به نحو دیگری توافق کنند. [شایان ذکر است که طبق ماده ۶ قانون شماره ۹ دبی ۲۰۰۴، قانون منتخب نباید در تنافی با نظم عمومی و یا اخلاق عمومی باشد] قانون یادشده بر اساس اصول حقوق عمومی انگلیسی است (Dimitropoulos, 2021: 366).

1. ADGM Application of English Law Regulations, 2015.

2. Law on the Application of Civil and Commercial Laws in the DIFC.

3. Chosen jurisdiction.

با این همه، وصف مشترک دادگاه DIFC و ابوظبی ADGM آن است که هر دو امکان اعمال حقوق کامن لا را در مسیر حل و فصل اختلافات فراهم نموده‌اند. در این باره گفته شده است، با عنایت به محبوبیت حقوق کامن لا در حل و فصل اختلافات تجاری فراملی، واضح است که دادگاه‌های تجاری بین‌المللی خاورمیانه امیدوارند با معرفی سیستم حقوقی کامن لا، سرمایه‌گذاران را جذب کنند. همان‌طور که مایکل هوانگ^۱ قاضی سابق دادگاه DIFC، به صراحت مقرر داشته است، دادگاه DIFC یک «جزیره حقوق کامن لا در اقیانوس حقوق مدنی»^۲ است و این مسئله با توجه به اینکه قوانین امارات متحده عربی اساساً مبتنی بر حقوق مدنی سنتی است، به‌ویژه جسورانه و مبتکرانه تلقی می‌شود (GU and Tam, 2021: 464).

۳.۴. قلمرو صلاحیت

دادگاه‌های تجاری بین‌المللی DIFC و ADGM، همان‌طور که از عنوان آنها نیز برمی‌آید، از قلمرو صلاحیت متناسب با اقدامات و دعاوی تجاری و حقوقی^۳ برخوردار هستند. در این مسیر، وفق ماده ۵ قانون شماره ۱۲ راجع به صلاحیت قضایی مرکز مالی بین‌المللی دبی ۲۰۰۴: «دادگاه بدوی به‌طور انحصاری صلاحیت رسیدگی و تعیین موارد زیر را دارد: الف) دعاوی و اقدامات حقوقی یا تجاری که یکی از طرفین آن، مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC)، هر یک از نهادها، مؤسسات و یا مؤسسات دارای مجوز DIFC باشد. ب) دعاوی و اقدامات حقوقی یا تجاری ناشی از یک قرارداد یا تعهد به انعقاد قرارداد و یا مرتبط با آن باشد؛ خواه بخشی یا تمامی آن در محدوده DIFC منعقد، نهایی یا اجرا شده باشد و یا به‌موجب شرایط صریح یا ضمنی مقرر در قرارداد، در محدوده DIFC اجرا شود یا قرار باشد اجرا گردد. پ) دعاوی و اقدامات حقوقی یا تجاری ناشی از هر واقعه یا مرتبط با معامله‌ای که به‌طور کامل یا جزئی در محدوده DIFC انجام شده و به فعالیت‌های DIFC مربوط باشد. ت) اعتراض به تصمیمات یا رویه‌های اتخاذشده از سوی نهادهای DIFC، در مواردی که قواعد و مقررات DIFC چنین اعتراضاتی را مجاز می‌دانند...».

و انگهی، صلاحیت دادگاه‌های تجاری بین‌المللی DIFC و ADGM مبتنی بر اراده و خواست طرفین اختلاف است. در این رابطه بیان شده است، برخلاف دادگاه‌های عادی که صلاحیت اجباری دارند، دادگاه‌های تجاری بین‌المللی (از جمله دادگاه‌های موردنظر) عمدتاً صلاحیت خود را بر مبنای انتخاب

1. Michael Hwang (former Chief Justice of the DIFC Court).

2. Common law Island in a civil law ocean.

3. Civil or commercial claims and actions.

طرفین استوار می‌کنند؛ به این ترتیب، می‌توان گفت که شناسایی صلاحیت اختیاری^۱ یکی از ویژگی‌های متمایز آیینی آنها را در مقایسه با سایر دادگاه‌ها تشکیل می‌دهد (Antonopoulou, 2021: 9).

در این زمینه، قوانین DIFC این آزادی را به طرفین اختلاف اعطا می‌نماید تا با توافق صریح (ولو آنکه فعالیت آنها در مرکز مالی بین‌المللی دبی ثبت نشده باشد) قادر باشند اختلاف‌های خود را به دادگاه DIFC ارجاع دهند. این در صورتی است که در مقررات برخی دادگاه‌های تجاری بین‌المللی مثل دادگاه مربوط در قطر، تنها در صورتی که فعالیت مالی یکی از طرفین اختلاف در مرکز مالی قطر به ثبت رسیده باشد، طرفین امکان ارجاع اختلاف به دادگاه تجاری بین‌المللی را خواهند داشت (State Capitalism and International Investment Law, 2023: 264).

می‌تواند به کاهش سطح بهره‌وری دادگاه‌های تجاری بین‌المللی منجر گردد.

همچنین بر اساس بند ششم ماده ۱۳ قانون شماره ۴ مربوط به بازار جهانی ابوظبی ۲۰۱۳: «دادگاه بدوی به‌طور انحصاری به موارد مربوط به فعالیت‌های بازار جهانی با توجه به موارد زیر رسیدگی و تصمیم‌گیری می‌کند:

الف) دعاوی و اختلافات حقوقی یا تجاری که طرف آن، بازار جهانی یا هریک از نهادها و یا مؤسسات بازار جهانی باشد؛

ب) دعاوی و اختلافات حقوقی یا تجاری ناشی از یک قرارداد یا مرتبط با معامله‌ای که به‌طور کامل یا بخشی از آن در بازار جهانی منعقد، نهایی یا اجرا شده و یا به رویدادی که در بازار جهانی رخ داده است، مربوط باشد؛

پ) هرگونه اعتراض به تصمیم یا رویه‌ای که از سوی هریک از نهادهای بازار جهانی مطابق با مقررات بازار جهانی صادر شده باشد؛

ت) هرگونه درخواستی که دادگاه‌های بازار جهانی طبق مقررات بازار جهانی صلاحیت رسیدگی به آن را داشته باشند ...».

البته ناگفته نماند که وفق بند ۷ ماده ۱۳ قانون شماره ۴ مربوط به بازار جهانی ابوظبی ۲۰۱۳، طرفین قرارداد از این آزادی برخوردار هستند که در خصوص موضوعات مندرج در بندهای «الف» و «ب» ماده ۶ به شرح پیش گفته، در قراردادهای و معاملات تجاری خود به صلاحیت دادگاهی غیر از دادگاه بدوی بازار جهانی ابوظبی توافق نمایند یا اینکه موافقت کنند که اختلافات خود را به داوری ارجاع دهند. این موضوع حاکی از شناسایی توافق طرفین در انتخاب مرجع رسیدگی‌کننده به اختلافات ایشان است.

با این همه، همان‌طور که پیش‌تر از نظر گذشت، هر دو دادگاه‌های تجاری بین‌المللی (DIFC و

1. Voluntary jurisdiction.

(ADGM) از دامنه صلاحیت کم‌وبیش یکسانی برخوردار هستند. بدیهی است که شناسایی چنین صلاحیتی از مبنای قراردادی برخوردار بوده، طرفین این حق را دارند که نسبت به نوع مرجع رسیدگی‌کننده توافق دیگری اختیار نمایند.

فارغ از پیوندهای نزدیک دو دادگاه نامبرده در قلمرو صلاحیت، آنچه آن دو را از یکدیگر متمایز می‌سازد، اعطای آزادی بیشتر دادگاه DIFC به طرفین اختلاف در شناسایی این مرکز به‌عنوان نهاد حل اختلاف است؛ بنابراین حتی اگر اختلاف پیش آمده و یا طرفین اختلافی هیچ وابستگی و ارتباطی به مرکز مالی بین‌المللی دبی نداشته باشند باز هم این امکان برای ایشان مهیا است تا فرایند حل اختلاف خود را به مرجع یادشده ارجاع دهند؛ این درحالی است که دادگاه ADGM تنها نسبت به اختلافات تجاری و حقوقی که با بازار جهانی ابوظبی ارتباط پیدا می‌کند صلاحیت رسیدگی می‌یابد.

۵. مهم‌ترین اوصاف دادگاه‌های تجاری بین‌المللی دبی و ابوظبی

پس از آشنایی با ساختار و مؤلفه‌های اصلی تشکیل‌دهنده هریک از دادگاه‌های تجاری بین‌المللی دبی (DIFC) و ابوظبی (ADGM)، حال نوبت آن فرا رسیده است تا اهم اوصاف مترتب بر نهادهای یادشده نیز مشمول معرفی و ارزیابی قرار گیرد.

۵.۱. همکام بودن با روش‌های جایگزین حل اختلاف قضایی (ADR)

در شمار تدابیر اتخاذی در مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) و بازار جهانی ابوظبی (ADGM)، اهتمام به روش‌های جایگزین حل اختلاف قضایی (ADR) به‌ویژه داوری تجاری بین‌المللی است.

در این مسیر، مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) با دیوان بین‌المللی داوری لندن (LCIA)^۱ برای ایجاد مرکز داوری DIFC-LCIA در تاریخ ۱۷ فوریه ۲۰۰۸ مشارکت نموده است. در این راستا، به گفته شیخ محمد بن زاید، حاکم امارت ابوظبی، تأسیس مرکز داوری DIFC-LCIA بخشی از یک راهبردی است که به‌موجب آن، قرار است دبی به‌عنوان یک مرکز داوری بین‌المللی مطرح شود. این یک گام مهم برای دبی است که به جایگاه آن به‌عنوان یکی از قطب‌های پیشرو در جهان تأکید و به یک محیط کارآمد برای رونق شرکت‌های محلی و بین‌المللی تبدیل گردد (Almutawa, et al., 2014: 15). با این همه باید یادآور شد، در ۲۰ سپتامبر ۲۰۲۱، حاکم دبی با صدور فرمان شماره ۳۴ به انحلال مرکز داوری DIFC-LCIA و مرکز داوری دریایی امارات^۲ حکم داد؛ به این صورت، به‌موجب فرمان یادشده، کارکنان و دارایی‌های آن مرکز به مرکز داوری بین‌المللی دبی (DIAC)^۳ منتقل گردید (Blackaby et al.,

1. The London Court of International Arbitration (LCIA).

2. The Emirates Maritime Arbitration Centre.

3. Dubai International Arbitration Center (DIAC).

4: 2023؛ بنابراین در حال حاضر، مرکز داورى بین‌المللى دبی (DIAC) در کنار دادگاه‌های تجاری بین‌المللى (DIFC) فعالیت می‌کند.

به‌علاوه، در معیت دادگاه‌های تجاری بین‌المللى، مرکز داورى ADGM^۱ نیز تأسیس شده است. مرکز داورى نامبرده در دسترس همه طرف‌هایی خواهد بود که به دنبال رسیدگی به پرونده داورى خود یا برگزاری میانجیگری در این مرکز هستند. در تأسیس این نهاد تلاش شده است تا مرکز داورى از وصف فراگیری برخوردار باشد، به‌گونه‌ای که نیازهای کل جامعه تجاری را در سطح منطقه و بین‌الملل تأمین کند (Dispute Resolution in Islamic Finance: Alternatives to Litigation?, 2019: 3). وانگهی، مرکز داورى ADGM مثل مرکز داورى DIAC از قواعد مستقلی برخوردار است. در این راستا، قواعدی در سال ۲۰۱۵ به‌منظور ساماندهی مقررات ناظر بر روند داورى تنظیم و در دسترس قرار گرفته است. افزون بر این، دیوان داورى بین‌المللى اتاق بازرگانی بین‌المللى (ICC) از سال ۲۰۱۸ در بازار جهانی ابوظبی (ADGM) حضور داشته است. این مرکز داورى در لوای نهاد رفع اختلاف قلمداد می‌شود که برای اداره رسیدگی‌های داورى در بازار جهانی ابوظبی (ADGM) تشکیل شده است و این فرصت را در دسترس اشخاصی قرار می‌دهد که در داورى‌های تجاری مطابق با قواعد اتاق بازرگانی بین‌المللى (ICC) مشمول رسیدگی قرار گیرند (Dimitropoulos, 2021: 369-370).

تمرکززدایی از گونه خاصی از مکانیسم‌های حل اختلاف یکی از تدابیر ارزنده به‌کار گرفته‌شده از ناحیه کنشگران مرکز مالی بین‌المللى دبی (DIFC) و بازار جهانی ابوظبی (ADGM) است. بدیهی است که پیش‌بینی روش‌های حل اختلاف (ADR) در کنار دادگاه‌های تجاری بین‌المللى، به جذابیت هرچه بیشتر این نهادهای حل اختلاف و رویکرد تخصصی و جامع آنها به مقوله فصل خصومت در عرصه تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللى می‌افزاید. اشخاص از این آزادی برخوردارند تا در تناسب با اوضاع و

مرکز داورى بین‌المللى دبی (DIAC) یکی از مؤسسات داورى پیشرو در امارات است؛ این مرکز در سال ۱۹۹۴ از سوی اتاق بازرگانی دبی به‌عنوان مرکز مصالحه تجاری و داورى تأسیس شد و سرانجام در سال ۲۰۰۷ به مرکز داورى بین‌المللى دبی تغییر نام داد؛ در این راستا، قواعد داورى این مرکز نیز در سال ۲۰۰۷ منتشر شد که پس از گذشت چند سال، در سال ۲۰۲۲ مشمول اصلاحات عمده‌ای قرار گرفت؛ قواعد داورى ۲۰۲۲ گامی مهم در راستای نوسازی نظام داورى تجاری موجود در امارات متحده بوده است که به مرکز داورى بین‌المللى دبی (DIAC) این اجازه را می‌دهد که با اتاق بازرگانی بین‌المللى و دیوان داورى بین‌المللى لندن رقابت نماید.

Kaliuzhna. Comparative Analysis of How Emerging Arbitration Hubs like South Korea and the UAE Compete for Dominance in the International Arena. Ga. J. Int'l & Comp. L., 51, 2022: 905.

1. The ADGM arbitration center.

2. <https://en.adgm.thomsonreuters.com/rulebook/arbitration-regulations-2015-0> (accessed: January 14, 2025)

3. The International Court of Arbitration of the International Chamber of Commerce (ICC Court).

احوال پیرامونی و ماهیت اختلاف خود، بهترین مکانیسم حل اختلاف را انتخاب نمایند. افزون بر آن، تنوع‌سازی در حوزه روش‌های فصل خصومت، نهادهای حل اختلاف مورد تحقیق را برجسته کرده، آنها را به‌عنوان کانون‌های مهم حل اختلاف در سطح منطقه و بین‌الملل مطرح می‌سازد.

۵.۲. دودرجه‌ای بودن رسیدگی (شناسایی حق اعتراض)

یکی از اوصاف مشترک میان دادگاه‌های تجاری بین‌المللی که دادگاه‌های DIFC و ADGM را نیز دربر می‌گیرد، دودرجه‌ای بودن رسیدگی (دادگاه‌های بدوی و تجدیدنظر) است؛ این موضوع که یکی از تمایزهای عمده میان دادگاه‌های تجاری بین‌المللی و داوری تجاری بین‌المللی را نیز تشکیل می‌دهد، از کارکرد سازنده‌ای در راستای تأمین حقوق طرفین اختلاف برخوردار است. البته در اینجا ممکن است بیان شود که یک‌مرحله‌ای بودن رسیدگی، حل و فصل اختلافات تجاری بین‌المللی را سرعت خواهد بخشید؛ منتها در پاسخ باید یادآور شد، همواره این‌گونه نیست که یک‌مرحله‌ای بودن رسیدگی به سرعت جریان فصل خصومت بینجامد، بلکه در کنار آن و یا حتی به‌جای آن، متغیرهای متعددی کنشگری می‌نمایند. در این مسیر، به‌موجب ماده ۳ قانون شماره ۱۲ راجع به صلاحیت قضایی مرکز مالی بین‌المللی دبی ۲۰۰۴، دادگاه‌های مرکز مالی نامبرده مشتمل بر دادگاه‌های بدوی و تجدیدنظر هستند. افزون بر آن، به‌موجب ماده ۱۳ قانون شماره ۴ مربوط به بازار جهانی ابوظبی ۲۰۱۳، دادگاه‌های مرکز بین‌المللی یادشده شامل دادگاه‌های بدوی با وحدت قاضی و دادگاه‌های تجدیدنظر با تعدد قاضی (سه قاضی) است.

۵.۳. تأسیس دیوان دعاوی خرد (SCT)

دادگاه‌های DIFC رویکرد سریع و مؤثری را به‌منظور رسیدگی به دعاوی که غالباً ارزش مالی کمتری دارند از طریق استقرار دیوان دعاوی خرد (SCT)^۱ پیگیری و عملیاتی نموده‌اند. این دادگاه‌ها وظیفه رسیدگی به پرونده‌هایی با ارزش مالی کمتر از ۱۳۰,۰۰۰ دلار آمریکا را برعهده دارند. در این مسیر، دیوان دعاوی خرد (SCT) به پرونده‌های زیر رسیدگی می‌کند:

الف) مبلغ مورد ادعا یا ارزش موضوع دعوی از ۵۰۰,۰۰۰ درهم امارات (حدود ۱۳۰,۰۰۰ دلار آمریکا) بیشتر نباشد.

ب) دعوی به اشتغال یا سابقه استخدام یکی از طرفین مربوط باشد و همه طرفین به صورت کتبی رضایت دهند که پرونده در دیوان دعاوی خرد (SCT) مورد رسیدگی قرار گیرد (در مورد دعاوی مربوط

1. The Small Claims Tribunal (SCT).

به اشتغال، محدودیت مالی وجود ندارد).

پ) موضوع دعوی مربوط به بندهای ۱ یا ۲ نباشد، اما مبلغ مورد ادعا یا ارزش موضوع دعوی از ۱,۰۰۰,۰۰۰ درهم امارات تجاوز نکند و طرفین موافقت کتبی خود را برای رسیدگی در دیوان دعاوی خرد (SCT) اعلام نمایند (Koster and Obe, 2018: 7).

رویکرد مشابه با دادگاه‌های DIFC در راستای تسریع رسیدگی به دعاوی خرد در دادگاه ADGM نیز ملاحظه می‌شود. در این مسیر، با تأسیس دادگاه رسیدگی به دعاوی خرد ۱ به موجب تصمیم شماره ۲۰ مصوب ۲۰۲۰، یک روش سریع جهت رسیدگی به دعاوی حقوقی و تجاری با ارزش پایین (غیر از پرونده‌های کیفری) برای افراد و شرکت‌ها معرفی شد تا بتوانند اختلافات خود را به سرعت حل و فصل نموده، از دادرسی‌های پرهزینه و زمان‌بر جلوگیری شود. شناسایی مکانیسم حل و فصل سریع برای رسیدگی به دعاوی مالی که ارزش بالایی ندارند، نشان از انعطاف‌پذیری بالای دادگاه‌های تجاری بین‌المللی DIFC و ADGM در پاسخگویی به نیازهای مخاطبان خود دارد.

۵.۴. اجازه حضور وکلای خارجی

امروزه دادگاه‌های DIFC و ADGM به وکلای خارجی اجازه حضور در دادگاه را می‌دهند. در این خصوص، الهام‌بخش دادگاه‌های تجاری بین‌المللی مبنی بر شناسایی امکان وکالت وکلای خارجی، داوری تجاری بین‌المللی است. در این راستا، در سنگاپور، وزیر ارشد دولت در امور حقوقی تأکید کرد که وکالت از سوی وکلای خارجی با هدف تشویق طرف‌های خارجی به منظور طرح اختلافات خود نزد دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور (SICC) به رسمیت شناخته شده است. وقتی سنگاپور قوانین خود را اصلاح کرد و به وکلای خارجی اجازه داد در داوری حضور پیدا کنند، تعداد پرونده‌های داوری تجاری بین‌المللی رونق گرفت و وکالت وکلای خارجی نزد SICC، به دادرسی و حجم پرونده آن رونق قابل توجهی بخشید (Antonopoulou, 2023: 343).

اجازه حضور وکلای خارجی به رونق هرچه بیشتر دادگاه‌های تجاری بین‌المللی می‌انجامد؛ چراکه بازرگانان و شرکت‌های تجاری بزرگ به سهولت می‌توانند از حضور وکلا و مؤسسات حقوقی طرف قرارداد با خود در این حوزه نیز بهره‌مند شوند.

1. The Abu Dhabi Small Claims Court.
2. The Singapore International Commercial Court (SICC).

۵. رویکرد فناورانه در رسیدگی (جلسات مجازی)

اتخاذ رویکرد فناورانه در فرایند رسیدگی یکی دیگر از اوصاف مهم دادگاه‌های تجاری بین‌المللی DIFC^۱ و ADGM را تشکیل می‌دهد.

در این راستا، راهنمای کاربردی شماره ۱ سال ۲۰۲۳ شرایط لازم به‌منظور رسیدگی مجازی در دادگاه‌های DIFC را به‌درستی تبیین نموده است. در فراز آغازین این راهنما، هدف از آن، ایجاد چهارچوبی شفاف و قابل اجرا برای استفاده از روش‌های نوین در رسیدگی‌ها است.

افزون بر این، به‌موجب پروتکل رسیدگی از راه دور منتشرشده از سوی دادگاه‌های تجاری بین‌المللی ابوظبی در سال ۲۰۲۱، از تشکیل جلسات رسیدگی از راه دور به‌وسیله فناوری‌های روز ازجمله ویدئو-کنفرانس تصریح به‌میان آمده است.

با عنایت به اینکه به‌طور معمول، مخاطبان دادگاه‌های تجاری بین‌المللی از تراکم کاری گسترده‌ای در سطح جهان برخوردار هستند، استفاده از فناوری‌های روز به‌منظور تشکیل جلسات رسیدگی مجازی می‌تواند جذابیت بالایی نزد آنان داشته باشد؛ از این رو، اشخاص می‌توانند بدون حضور فیزیکی در دبی و یا ابوظبی، اختلافات خود را به آنجا ارجاع دهند تا مشمول رسیدگی قرار گیرند.

یکی از ظرفیت‌های دادگاه‌های DIFC، استفاده از روش‌های مدیریت الکترونیک پرونده‌های^۲ ارجاع‌شده است. این فناوری می‌تواند کلیدی برای افزایش کارایی و اطمینان از تبادل روان اطلاعات باشد. در این خصوص، از سال ۲۰۱۷ تقریباً ۹۰ درصد از پرونده‌های ارائه‌شده از سوی طرفین در دادگاه‌های یادشده به صورت الکترونیک تکمیل شده است (Pietro, 2022: 347).

۵.۶. قابلیت اجرای بین‌المللی رأی

احکام دادگاه مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) ممکن است در خارج از امارات متحده عربی اجرا شود؛ به‌خصوص اینکه امارات متحده عربی یک سری معاهداتی را با کشورهای خارجی منعقد کرده است که

۱. در مقطع اخیر، دادگاه‌های DIFC در حال بررسی امکان استفاده از فناوری‌های بلاکچین به‌منظور «تأیید» آرای صادره هستند؛ به‌طوری که بتوان رأی را در مرزهای ملی تنها با یک کلیک اجرا نمود و در نتیجه رویه‌های بروکراتیک

موردنیاز جهت شناسایی و اجرای احکام سنتی ساده‌سازی شود. به نقل از: (Pietro, 2022: 357).

2. Practical Guidance Note No. 1 of 2023, DIFC COURTS' VIRTUAL HEARING AND BUNDLING PROTOCOL. To access this guidance, please refer to the following link: <https://www.difccourts.ae/rules-decisions/practice-directions/practical-guidance-note-no-1-2023-difc-courts-virtual-hearing-and-bundling-protocol> (accessed: January 14, 2025)

3. <https://www.adgm.com/arbitrationcentre/resources/documents/publications/en/adgm-courts-protocol-for-remote-hearings.pdf> (accessed: January 14, 2025)

4. Case-management techniques.

به‌موجب آن، احکام دادگاه‌ها به صورت متقابل شناسایی و اجرایی می‌شوند؛ برای نمونه، موافقت‌نامه ریاض مبنی بر همکاری قضایی ۱۹۸۳ قابل اشاره است که بالغ بر ۲۰ کشور آسیایی و آفریقایی تاکنون آن را تصویب کرده‌اند. ماده ۳۱ این موافقت‌نامه به‌صراحت شناسایی و اجرای احکام صادرشده در یکی از کشورهای متعاقد را در قلمرو کشور متعاقد دیگر پیش‌بینی نموده است.

با وجود این، به‌منظور افزایش قابلیت اجرای احکام مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC)، به‌ویژه در اختلافات برون‌مرزی، دادگاه‌های DIFC در سال ۲۰۱۵ فرایند «تبدیل»^۲ احکام خود را به آرای داوری آزمایش کردند. در این راستا، طبق دستورالعمل شماره ۲۲، طرفین می‌توانند توافق کنند که هر اختلافی که در خصوص عدم پرداخت هرگونه حکم پولی صادرشده از سوی دادگاه‌های DIFC و یا ناشی از باشد، می‌تواند به انتخاب محکوم‌له، به داوری ارجاع شود؛ به این ترتیب، دادگاه‌های DIFC قصد داشتند از دامنه وسیع کنوانسیون نیویورک سود ببرند و به احکام خود تقریباً در سراسر جهان قابلیت اجرا اعطا نمایند^۴، دستورالعمل یادشده همچنین تصریح کرد که چنین توافق‌نامه داوری گزینه دیگری را برای محکوم‌له جهت اجرای حکم فراهم می‌کند؛ از این حیث، مانع حق وی برای درخواست اجرای حکم در دادگاه ملی نمی‌شود؛ بر این اساس، محکوم‌علیه نمی‌تواند به این موافقت‌نامه داوری علیه فرایند اجرا در دادگاه ملی استناد کند (Antonopoulou, 2023: 343).

در سوی دیگر، دادگاه‌های ADGM تدابیر مناسبی را در حوزه اجرای بین‌المللی آرای صادره اتخاذ نکرده‌اند؛ از این حیث، به‌منظور اجرای آرای دادگاه‌های یادشده، حسب مورد باید به قوانین داخلی کشوری که قرار است رأی در آنجا اجرا شود مراجعه نمود. در این راستا نیز برای رعایت شرط معامله متقابل می‌توان به معاهدات دو و یا چندجانبه میان کشور امارات متحده عربی با کشور محل درخواست اجرای رأی مراجعه نمود. با توجه به مطالب اخیر، اهم تدابیر اتخاذی از ناحیه دادگاه‌های تجاری بین‌المللی دبی (DIFC) و بازار جهانی ابوظبی (ADGM) به ترتیب جدول زیر تبیین می‌شود:

1. Riyadh Arab Agreement for Judicial Cooperation. To see the agreement, please the following link: <https://www.refworld.org/legal/agreements/las/1983/en/39231> (accessed: January 14, 2025)

2. Conversion.

3. Practice Direction No. 2.

۴. در این زمینه آمده است، استقلال دادگاه‌های DIFC در حین اجرای حکم داوری به‌موجب کنوانسیون شناسایی و اجرای آرای داوری (موافقت نیویورک) با چالش مواجه می‌شود. دلیل آن این است که برای اجرا، حکم باید صادرشده از دادگاه‌های داخلی یک کشور متعاقد تلقی شود، اما از آنجا که فقط دولت‌ها می‌توانند طرف قرارداد کنوانسیون باشند؛ بنابراین این امارات متحده عربی (و نه مرکز مالی بین‌المللی دبی) است که طبق کنوانسیون نیویورک به‌عنوان طرف قرارداد در نظر گرفته می‌شود؛ از این حیث، DIFC نیاز به تصویب تصمیمات خود از دادگاه‌های داخلی دبی به‌منظور اجرایی نمودن فرامرزی آنها دارد (Ismail, 2022).

جدول شماره ۳

همگام بودن با روش‌های جایگزین حل اختلاف قضایی (ADR)
 دودرجه‌ای بودن رسیدگی (شناسایی حق اعتراض)
 تأسیس دیوان دعاوی خرد (SCT)
 اجازه حضور وکلای خارجی
 رویکرد فناورانه در جلسات رسیدگی (جلسات مجازی)
 قابلیت اجرای بین‌المللی رأی

به‌طور کلی، یکی دیگر از گزینه‌هایی که می‌توان برای اجرای بین‌المللی آرای صادره از سوی دادگاه‌های تجاری بین‌المللی مدنظر قرار دارد، کنوانسیون لاهه مبنی بر شناسایی و اجرای احکام خارجی در زمینه حقوقی یا تجاری ۲۰۱۹ است که از مقطع زمانی اخیر یعنی مورخ ۱ سپتامبر ۲۰۲۳ قدرت اجرایی نیز پیدا کرده است. البته شاید هنوز زود باشد که از شمول این کنوانسیون نسبت به عملیاتی نمودن آرای دادگاه‌های تجاری بین‌المللی بحث شود، اما احتمال بالایی وجود دارد که در آینده‌ای نه‌چندان دور با احتساب فراگیری و پذیرش بیشتر کنوانسیون پیش‌گفته در سطح جامعه بین‌الملل، دغدغه‌چندانی به‌منظور اجرای آرای دادگاه‌های تجاری بین‌المللی وجود نداشته باشد؛ هرچند که در مقطع کنونی، مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) با اتخاذ تدبیر شایسته مبنی بر تبدیل آرای صادره دادگاه DIFC به آرای داوری، از چتر حمایتی کنوانسیون نیویورک ۱۹۵۸ برای عملیاتی نمودن آرای خود در عرصه بین‌الملل بهره‌برداری نموده است.

در پایان این بحث، شایان توجه است، به‌منظور کسب آگاهی و مقایسه بهتر میان دادگاه‌های تجاری بین‌المللی ADGM و DIFC، مهم‌ترین وجوه تمایز این دادگاه‌ها به صورت توأمان در جدول زیر ترسیم و ارائه می‌شود:

جدول شماره ۴

دادگاه‌های ADGM	دادگاه‌های DIFC
مقید بودن صلاحیت رسیدگی دادگاه‌های ADGM به ارتباط اختلاف پدیدآمده با بازار جهانی ابوظبی	صلاحیت گسترده دادگاه‌های DIFC و اعطای آزادی بیشتر به طرفین اختلاف در انتخاب مرکز یادشده به‌عنوان نهاد فصل خصومت
اعمال حقوق کامن‌لا (در دعاوی مدنی و تجاری) به‌عنوان قانون حاکم	رعایت آزادی طرفین در انتخاب قانون حاکم و همچنین در فرض سکوت ایشان، اعمال سلسله‌مراتب قانونی
نارسایی در اجرای بین‌المللی و فراگیر رأی	توسعه قلمرو اجرای بین‌المللی رأی (با توسل به مکانیسم تبدیل)

1. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters (HCCH 2019 Judgments Convention). To see the text of the convention, please refer to the following link: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/convention-on-the-recognition-and-enforcement-of-foreign-judgments-in-civil-or-commercial-matters-hcch-2019-judgments-convention.html> (accessed: January 14, 2025)

۶. نتیجه‌گیری و توصیه‌ها

با التفات به مطالعه و کاوشی که در جستار حاضر صورت گرفت، مشخص گردید که مرکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) و بازار جهانی ابوظبی (ADGM) رویکرد متناسب و روزآمدی را همسو با نیازها و دغدغه‌های تابعان تجارت بین‌الملل اتخاذ نموده‌اند. این مراکز با اتخاذ یک نگرش مناسب در حوزه حل‌وفصل اختلافات بازرگانی بین‌المللی، کوشیده‌اند تا در کنار استقرار نظام دادرسی تخصصی (با اوصاف بین‌المللی و تجاری)، سایر مکانیسم‌های حل‌وفصل اختلافات را نیز در قانون توجه قرار دهند؛ از این رو، در مراکز مالی بین‌المللی دبی (DIFC) و بازار جهانی ابوظبی (ADGM) تنها به تأسیس دادگاه‌های تجاری بین‌المللی اکتفا نشده، بلکه با ایجاد مراکز داورى به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شیوه‌های حل اختلاف (ADR)، تلاش شده است تا طیف متنوعی از گزینه‌های فصل خصومت بازرگانی بین‌المللی در دسترس اشخاص قرار گیرد. البته دادگاه‌های تجاری بین‌المللی برخلاف مکانیسم داورى، با شناسایی نظام رسیدگی دومارحله‌ای (بدوی و تجدیدنظر) سعی کرده‌اند تا به مثابه نظام حاکم بر دادگاه‌های عادی، حق اعتراض محکوم‌علیه را نیز به رسمیت بشناسند.

دادگاه‌های تجاری بین‌المللی DIFC و ADGM با اتخاذ رویکرد فناورانه، تسهیل فرایند حل اختلاف را از طریق برگزاری جلسات مجازی و از راه دور در قانون توجه قرار دادند. در این مسیر، دستورالعمل شفافى در مورد نحوه دادخواهی از جمله در زمینه چگونگی برگزاری جلسات رسیدگی از سوی هر دو نهاد یادشده تبیین شده است. چنین نگرشی حاکی از انعطاف‌پذیری بالای دادگاه‌های تجاری پیش‌گفته در پاسخگویی به نیازهای طرفین اختلاف قلمداد می‌شود. همچنین، اجازه حضور وکلای خارجی بر جذابیت هرچه بیشتر نهادهای موصوف به‌منظور رفع اختلاف می‌افزاید، زیرا شرکت‌های تجاری و سرمایه‌گذاران بین‌المللی اغلب به استفاده از وکلا و مؤسسات حقوقی وابسته به خود تمایل دارند.

تأسیس دیوان رسیدگی به دعاوی خرد یکی دیگر از تدابیر ارزنده دادگاه‌های تجاری بین‌المللی DIFC و ADGM را تشکیل می‌دهد. اتخاذ چنین رویکردی نه تنها فرایند حل اختلاف را سرعت می‌بخشد، بلکه به‌عنوان مکانیسمی جذاب در مسیر به‌حداقل رساندن هزینه‌های فصل خصومت قلمداد می‌شود.

در پایان بحث، امید است تا با بررسی هرچه بیشتر نظام حاکم بر تشکیل و توسعه دادگاه‌های تجاری بین‌المللی، به‌ویژه دادگاه‌های مورد بررسی در حوزه خلیج فارس، تأمین سرمایه و زیرساخت‌های لازم در راستای تشکیل چنین نهادهایی در داخل کشور به‌ویژه در عرصه مناطق آزاد تجاری صنعتی (مثل چابهار و بندرعباس) در دستور کار قرار گیرد.

با توجه به مطالعه‌ها و بررسی‌های صورت‌گرفته، اتخاذ تدابیر زیر به‌منظور ارتقای سطح نظام حقوقی ایران در زمینه فصل خصومت بازرگانی بین‌المللی توصیه می‌شود:

تأسیس دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در مناطق آزاد و ویژه اقتصادی. با توجه به فراگیر شدن دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در دنیا و به‌خصوص در سطح منطقه خاورمیانه (به‌ویژه در امارات متحده عربی و قطر)، شایسته است تا سیاست‌گذاران تقنینی کشور به‌منظور جلوگیری از پس‌رفت در این حوزه، زمینه تشکیل دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در مناطق آزاد و ویژه اقتصادی را فراهم آورند. اتخاذ چنین نگرشی نه تنها بر مرکزیت مناطق آزاد تجاری صنعتی و ویژه اقتصادی کشور به‌عنوان نهادهای فصل خصومت بازرگانی بین‌المللی می‌افزاید، بلکه با ایجاد اطمینان و ترغیب هرچه بیشتر جامعه بازرگانان، به توسعه فعالیت‌های تجاری و سرمایه‌گذاری در مناطق یادشده می‌انجامد.

شناسایی قواعد مستقل آیینی و تمرکز بر وجهه بین‌المللی دادگاه‌های تجاری بین‌المللی. رعایت مقتضیات بین‌المللی این دسته از نهادهای حل اختلاف مستلزم آن است تا این دادگاه‌ها به صورت فراسرزمینی اداره شوند؛ به این ترتیب، تجهیز این دادگاه‌ها با قواعد آیینی منعطف، روزآمد و همچنین بهره‌گیری از فناوری‌های روز همراه با استفاده از زبان انگلیسی در فرایند رسیدگی، مفید فایده قلمداد می‌شود.

ایجاد مراکز فصل خصومت بازرگانی بین‌المللی (همراهی سایر روش‌های حل اختلاف غیرقضایی در معیت دادگاه‌های تجاری بین‌المللی). متنوع‌سازی مکانیسم‌های فصل خصومت ایجاد می‌کند تا در کنار دادگاه‌های تجاری بین‌المللی از سایر روش‌های حل اختلاف غیرقضایی به‌ویژه داوری و میانجیگری نیز استفاده به‌عمل آید؛ به‌طوری که با ایجاد مراکز فصل خصومت بازرگانی بین‌المللی، نه تنها با جلب سلاقی مختلف سرمایه‌گذاران (اصحاب اختلاف) زمینه جذب هرچه بیشتر آنها مبنی بر ارجاع اختلافات خود به این مراکز فراهم شود، بلکه با پیش‌بینی مکانیسم‌های یادشده در کنار دادگاه‌های تجاری بین‌المللی، موجبات هم‌افزایی و ارتقای سطح کارکرد آنها در نتیجه همکاری با یکدیگر نیز فراهم آید.

References

1. Ahmed, M., Almutawa., A., F., M., Maniruzzaman. (2014). The UAE's Pilgrimage to International Arbitration Stardom - A Critical Appraisal of Dubai as a Centre of Dispute Resolution Aspiring to be a Middle East Business Hub. The journal of world investment and trade, 15 (2):193-244. doi: 10.1163/22129000-01502006
2. Alcolea, L. C. (2022). The Rise of the International Commercial Court: A Threat to the Rule of Law? Journal of International Dispute Settlement, 13 (3), 413-442.
3. AlQahtani, A. H. (2022). The Dubai experience: evaluating the effectiveness and efficiency of international commercial arbitration laws in the Gulf Arab Region (Doctoral dissertation, Macquarie University).
4. Antonopoulou, G. (2021). Procedure Before International Commercial and Ordinary Courts: A Comparative Perspective. International Commercial Courts: The Future of Transnational Litigation.
5. Antonopoulou, G. (2023). The 'Arbitralization' of Courts: The Role of International Commercial Arbitration in the Establishment and the Procedural Design of International

- Commercial Courts. *Journal of International Dispute Settlement*, idad007.
6. Bell, T. W. (2021). Common Law Zones: An Illustrated Review. *Journal of Special Jurisdictions*. Available at <http://ojs.instituteforcompgov.org/index.php/jsj>
 7. Blackaby KC, N., Partasides KC, C., Redfern, A. (2023). Redfern and Hunter on International Arbitration: Student Version. United Kingdom: OUP Oxford.
 8. Digital Economy, Sustainability and International Economic Law. (2023). Singapore: Bentham Science Publishers.
 9. Dimitropoulos, G. (2021). International Commercial Courts in the 'Modern Law of Nature': Adjudicatory Unilateralism in Special Economic Zones. *Journal of International Economic Law*, 24(2), 361-379.
 10. Dispute Resolution in Islamic Finance: Alternatives to Litigation?. (2019). United Kingdom: Taylor & Francis.
 11. Draguiev, D. (2023). Interim Measures in Cross-Border Civil and Commercial Disputes: Interim Relief Proceedings in International Litigation and Arbitration. Germany: Springer International Publishing.
 12. Entrepreneurial Rise in the Middle East and North Africa: The Influence of Quadruple Helix on Technological Innovation. (2022). United Kingdom: Emerald Publishing Limited.
 13. Esmaeili, H, Karamanian, S., Brand, V. (2024). International Trade with the Middle East and North Africa: Legal, Commercial, and Investment Perspectives. United Kingdom: Taylor & Francis.
 14. Gu, W., & Tam, J. (2021). The Global Rise of International Commercial Courts: Typology and Power Dynamics. *Chi. J. Int'l L.*, 22, 443-492.
 15. Hosseini Akbarnejad H. (2023). Synergy of International Commercial Courts and International Commercial Arbitration in Special Economic Zones. *CLR*, 27 (4):23-60.
 16. International Commercial Courts: The Future of Transnational Adjudication. (2022). India: Cambridge University Press.
 17. Ismail, F. (2022). Islamic Finance in the Financial Markets of Europe, Asia and America. (n.p.): Taylor & Francis.
 18. Javeed, A. (2021). Arbitration Law in the UAE: An Overview on Jurisdiction. Available at SSRN 3991916. 1-9.
 19. Kaliuzhna, O. (2022). Comparative Analysis of How Emerging Arbitration Hubs like South Korea and the UAE Compete for Dominance in the International Arena. *Ga. J. Int'l & Comp. L.*, 51, 897.
 20. Kamøy, K. (2020). Diversity of Law in the United Arab Emirates: Privacy, Security, and the Legal System. United Kingdom: Taylor & Francis.
 21. Kandathil, S. (2024). Court Systems in the United Arab Emirates. It's available at: <https://aldhaheriinternational.com/court-systems-in-the-united-arab-emirates/>
 22. Koster, H., & Obe, M. B. (2018). The Dubai International Financial Centre (DIFC) Courts: A Specialised Commercial Court in the Middle East. Available at SSRN 3237126.
 23. Najjar, N. (2017). Arbitration and International Trade in the Arab Countries. Netherlands: Brill.
 24. Parsamanesh, M., and Shahbazibia, M. (2024). International Commercial Courts; Hybrid Method in the Commercial Dispute Resolution System. *Comparative Law*

- Review.
25. Pietro, O. (2022). The Use of Technology at International Commercial Courts. doi: 10.1017/9781009023122.017
26. State Capitalism and International Investment Law. (2023). United Kingdom: Bloomsbury Publishing.
27. Synková, S. (2013). Courts' Inquiry into Arbitral Jurisdiction at the Pre-Award Stage: A Comparative Analysis of the English, German and Swiss Legal Order. Germany: Springer International Publishing.
28. Tesfay, S. Y. (2021). International Commercial Arbitration: Legal and Institutional Infrastructure in Ethiopia. Germany: Springer International Publishing.
29. The International Compendium of Construction Contracts: A Country by Chapter Review. (2021). Germany: De Gruyter. Germany: De Gruyter.
30. World Economy and International Business: Theories, Trends, and Challenges. (2023). Germany: Springer International Publishing.